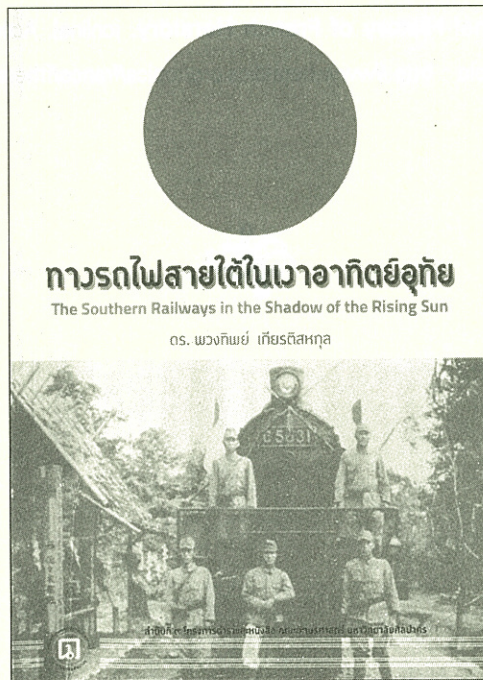

แนะนำหนังสือ

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์*

พวงทิพย์ เกียรติสกุล, ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตย์อุทัย.

นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๕๔. ๒๙๒ หน้า

* รองศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตย์อุทัย หนังสือลำดับเรื่องที่ ๙ ของโครงการตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นหนังสือวิชาการเกี่ยวกับบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘) โดยเน้นศึกษากรณีเส้นทางรถไฟสายใต้ของไทยที่ญี่ปุ่นเข้ามาควบคุมและใช้เป็นเส้นทางหลักในการขนส่งกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ และเสบียงอาหารสนับสนุนกองกำลังเพื่อยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการศึกษาเสนอข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ด้วยการใช้หลักฐานข้อมูลชั้นต้นและชั้นรองของฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่น พร้อมทั้งนำเสนอทัศนะต่าง ๆ แสดงเป็นตารางไว้อย่างน่าสนใจ

เส้นทางรถไฟสายใต้ คือ เส้นทางรถไฟของไทยที่เริ่มต้นจากสถานีธนบุรี (บางกอกน้อย) กรุงเทพมหานคร ผ่านลงไปยังจังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา ปัตตานี และไปสุดปลายทางที่สถานีสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส และสามารถเชื่อมต่อบรรจบกับทางรถไฟของประเทศมาเลเซียได้ เส้นทางรถไฟนี้เริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ แล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๖ จากสถานีธนบุรีถึงจังหวัดเพชรบุรี เรียกว่า รถไฟเพชรบุรี ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๒ โปรดฯ ให้มีการขยายเส้นทางจากเพชรบุรีต่อลงไปยังเมืองประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร หลังสวน ไซยา นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ไปจนถึงเมืองระแงะ แล้วรวมเรียกรถไฟสายยาวนี้ใหม่ว่า “รถไฟหลวงสายใต้” ครั้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ขยายเส้นทางต่อไปถึงพรหมแดนมลายูถึงเมืองกลันตันและเมืองไทรบุรี เรียกว่า รถไฟสายใต้ นับเป็นเส้นทางรถไฟสายที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ปัจจุบันมีความยาวจากสถานีธนบุรีถึงสุไหงโก-ลก รวม ๑,๑๔๔ กิโลเมตร

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ระหว่างละติจูดที่ ๒๐ และ ๓๐ องศาเหนือ และลองจิจูดที่ ๑๒๓ และ ๑๕๔ ตะวันออก ซึ่งถือว่าอยู่ทางตะวันออกสุดของโลกที่เป็นจุดแรกขึ้นของพระอาทิตย์ยามเช้า จึงมักเรียกญี่ปุ่นว่า ดินแดนอาทิตย์อุทัย ในสมัยเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕) อันตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) ญี่ปุ่นปฏิรูปประเทศจนทันสมัยพร้อมกับพัฒนากองทัพด้วยความล้ำลึกชาตินิยม อันนำพาญี่ปุ่นให้มีการปกครองด้วยลัทธิทหารนิยม และญี่ปุ่นสามารถก้าวขึ้น

มาเป็นประเทศผู้นำในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๘) และได้สถาปนา “วงศ์เพนูลย์มหาเอเชียบูรพา” ขึ้นเพื่อขยายอำนาจเข้ายึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างญี่ปุ่นให้เป็นผู้นำแห่งเอเชีย ผู้คุ้มครองแห่งเอเชีย และผู้เป็นแสงสว่างแห่งเอเชีย ด้วยใช้กองทัพญี่ปุ่นเป็นกำลังสำคัญมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทำการต่อต้านการขยายอำนาจยึดครองดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของญี่ปุ่นในครั้งนี้นั้นจนกลายเป็นสงครามมหาเอเชียบูรพาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ ๒

ความพยายามของญี่ปุ่นในการยึดครองดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญกับประเทศไทย เพราะตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นประเทศเดียวที่มีได้ตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก และที่สำคัญประเทศไทยมีความพร้อมด้านเครือข่ายของเส้นทางรถไฟทั้งสายเหนือ สายตะวันออกเฉียงเหนือ และโดยเฉพาะเส้นทางรถไฟสายใต้ที่เป็นเส้นทางหลักเชื่อมมลายูกับเมืองหลวงของไทยคือกรุงเทพมหานครได้ และสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่พม่าและอินเดียได้ไม่ยากโดยการสร้างเส้นทางรถไฟใหม่เพิ่ม เส้นทางรถไฟสายใหม่นี้ได้ถูกสร้างโดยแยกจากเส้นทางรถไฟสายใต้เข้าสู่พม่า ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางไทย-พม่า (ทางรถไฟสายหนองปลาตึก-กาญจนบุรี-ทันปัฐายัต) และเส้นทางสายคอคอดกระ (ทางรถไฟสายชุมพร-กระบี่)

ความสำคัญของเส้นทางรถไฟสายใต้จึงเด่นชัดสามารถทำความเข้าใจได้จากหนังสือวิชาการเรื่อง ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตย์อุทัย ที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล ได้วิเคราะห์อย่างน่าสนใจในความพยายามค้นคว้าและนำข้อมูลหลักฐานมากมายทั้งของญี่ปุ่นและของไทยมาเสนอวิเคราะห์ ทำให้ได้มุมมองใหม่ ๆ และน่าสนใจหลายประเด็น หลักฐานญี่ปุ่นที่สำคัญที่มีทั้งเอกสารชั้นต้นและชั้นรองที่เป็นภาษาญี่ปุ่นและที่ได้รับการแปลแล้ว ได้แก่ เอกสารการประชุมระหว่างผู้นำฝ่ายทหารกับรัฐบาลของญี่ปุ่นและการประชุมเบื้องพระพักตร์ของสมเด็จพระจักรพรรดิ (Japan's Decision for War : Record of the 1941 Policy Conferences) ประวัติศาสตร์สงครามยุทธการรูกุมลายู (Senshi Soshō Marei Shinko Sakusen) ประวัติศาสตร์สงครามยุทธการโจมตีพม่า (Senshi Soshō Biruma Kouryaku Sakusen) บันทึกสุริยะ (Sugiyama Memo) ซึ่งเป็นของเสนาธิการทหารบก บันทึกคำบอกเล่าของโทงะวะ

ศาสตราจารย์กิตติเมศักดิ์ โยชิกาวา โทชิฮารุ ซึ่งเขียนทางรถไฟสายไทย-พม่า ในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา กับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล (ผู้เขียน) ณ ห้องพักทำงานของอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยโอซากาวิชาต่างประเทศ (พ.ศ. ๒๕๔๗) จากภาพประกอบหน้า ๔๙

โยชิอิโระ (Tokugawa Yoshihiro) อดีตราชเลขาานุการสมเด็จพระจักรพรรดิ บันทึกทหารขนส่งบนทางรถไฟสายไทย-พม่า กองพิเศษที่สิบ (Soyo : Paijya Tokusetsu Tetsudou Unyutai Jyuguuki) มลายูและสิงคโปร์ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น (Nihon Senryoka uo Eiryo Maraya-Shingaporu) กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยภายใต้การเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น-ไทย ของโยชิกาวา โทชิฮารุ และอื่น ๆ

ส่วนเอกสารไทยมีทั้งเอกสารขึ้นต้นจากกองบรรณสาร กระทรวงต่างประเทศ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งมีทั้งเอกสารที่เป็นการประชุม ข้อเสนอ ข้อตกลง บันทึกช่วยจำ รายงานความเสียหาย เหตุการณ์ ตารางการใช้รถไฟ และอื่น ๆ ตลอดจนใช้เอกสารขึ้นรองทั้งเอกสารประเภทหนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ นอกจากนี้ยังใช้การสัมภาษณ์ผู้คนในประเทศไทยที่เคยร่วมเหตุการณ์ทั้งในภาคใต้และภาคตะวันตก

ข้อมูลทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการประมวล วิเคราะห์ และนำเสนออย่างเป็นขั้นตอน และเน้นให้เห็น เข้าใจด้วยการแสดงเป็นตารางและสถิติ ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘) เมื่อญี่ปุ่น

ได้รุกประเทศไทย ตั้งฐานทัพในประเทศไทยตลอดระยะเวลา ๓ ปี ๘ เดือน (ธันวาคม ๒๔๔๔ - สิงหาคม ๒๔๔๘) ญี่ปุ่นได้เข้าดำเนินการควบคุมและใช้เส้นทางรถไฟสายใต้ของไทยในการขนส่งกำลังทหาร เสบียงโดยเฉพาะข้าว และอาวุธยุทโธปกรณ์ให้ทหารญี่ปุ่นในมลายู รวมทั้งไปยังพม่าและอินเดีย แต่ที่สำคัญคือการส่งกองกำลังเข้าสู่พม่านั้นจำเป็นที่ญี่ปุ่นจะต้องสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่เชื่อมต่อจากสถานีรถไฟสายใต้ที่มีอยู่เดิมไปยังพม่า ๒ เส้นทาง คือ ทางรถไฟสายไทย-พม่า ยาว ๔๑๕ กิโลเมตร (สร้างเชื่อมจากสถานีหนองปลาดุกในจังหวัดราชบุรี ผ่านกาญจนบุรี ไปยังเมืองทันบิอุช่ายต์ในประเทศพม่า) และทางรถไฟสายคอคอตกกระ (สร้างเชื่อมต่อจากสถานีชุมพรไปยังสถานีกระบุรี ในจังหวัดระนอง) เพื่อขนส่งเสบียงที่ท่าเรือคลองละอุ่นผ่านแม่น้ำกระบุรีออกสู่ปากน้ำระนองไปยังวิคตอเรียพอยท์ของพม่า ซึ่งผู้เขียนได้เสนอให้เห็นการใช้ทางรถไฟสายใต้ขนส่งเสบียงศึกสัมพันธมิตร รวมทั้งกรรมกรมลายูและจีนจากมลายูและสิงคโปร์เข้ามาสร้างทางสายใหม่ทั้ง ๒ สาย การขนส่งกำลังทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์บนเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า (ทางรถไฟสายมรณะ) และการขนส่งกำลังทหารและเสบียงอาหารบนทางรถไฟสายคอคอตกกระได้อย่างชัดเจน มีตารางและสถิติประกอบยืนยันและหลักฐานหลากหลายทั้งจากมุมมองของญี่ปุ่นและไทยอย่างหนักแน่น

ในการเข้าควบคุมและใช้เส้นทางรถไฟสายใต้ของไทย ญี่ปุ่นได้พยายามบีบบังคับให้ไทยจ่ายอสมเสียเปรียบ ถึงจะเกิดภาวะของความขัดแย้งและต่อรองกันบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจที่ไม่ค่อยมีงานศึกษาวิจัยใดพูดถึงมากนักคือผลกระทบจากการเข้ามาควบคุมทางรถไฟสายใต้ของญี่ปุ่นตลอดระยะเวลา ๓ ปี ๘ เดือน นอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินงานของกรมรถไฟแล้วที่ส่วนใหญ่เกิดจากการสำรองจ่ายเงินของกรมรถไฟไทยเพื่อจัดซื้อเครื่องมืออุปกรณ์การสร้างทางรถไฟให้กับกองทัพญี่ปุ่นและหนี้สินที่เป็นค่าโดยสาร ค่าระวางในการขนส่งของกองทัพญี่ปุ่น อันมีตารางรายละเอียดแสดงให้เห็นชัดเจนแล้ว ยังมีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น เช่น ปัญหาการใช้เงินดอลลาร์ของทหารญี่ปุ่นและเงินสเตอร์ลิงเซ็ทเทิลเมนต์ ซึ่งใช้ในมลายูเข้ามาใช้ในภาคใต้และนำเงินรูปี้จากพม่าเข้ามาในจังหวัดกาญจนบุรีโดยไม่ขออนุญาต สร้างความเดือดร้อนปั่นป่วนทางการเงินให้กับรัฐบาลไทยอย่างมาก เกิดภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพถีบตัวสูง เกิดการขาดแคลนโดยเฉพาะน้ำตาลทราย ข้าวสาร ไม้ขีดไฟ น้ำมันก๊าด รัฐบาลไทยต้องใช้วิธีการปันส่วน

อย่างไรก็ตามในภาวะของสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งกองกำลังใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการในการขยายอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นพยายามถือความได้เปรียบเอาเปรียบไทยในด้านต่าง ๆ แต่สิ่งที่อยู่ในความทรงจำของคนไทยในส่วนของเส้นทางรถไฟสายใต้คือการย้ายอิทธิปไตยของไทยด้วยพฤติกรรมของการใช้อำนาจของทหารญี่ปุ่นต่อราษฎรไทยในกรณีของเหตุการณ์บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่ทหารญี่ปุ่นตบหน้าสามเณรเพิ่มจนเกิดเหตุวิวาทระหว่างกรมกรไทยกับทหารญี่ปุ่น ในวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๕ และเหตุการณ์ทหารญี่ปุ่นจากวิคตอเรียพอยท์ของพม่า ใช้กำลังเข้ายึดสถานีตำรวจที่จังหวัดระนองจนทหารไทยเสียชีวิต ๑๒ นาย ราษฎรเสียชีวิต ๔ คน ในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗

โดยภาพรวมแล้วหนังสือทางวิชาการเรื่องทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตยอุทัย ถึงจะดูเป็นหนังสือหรือตำราวิชาการที่แน่นไปด้วยข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ทั้งชั้นต้นและชั้นรอง ทั้งของไทยและโดยเฉพาะของญี่ปุ่นแต่ทำให้เราได้ภาพชัดเจน มุมมองที่ละเอียดลึกซึ้งไปว่าในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๘) การเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมิตรที่มีความเสมอภาค แต่กองทัพญี่ปุ่นได้ปฏิบัติการหลายประการที่ย้ายอิทธิปไตยของไทยเอาวัดเอาเปรียบไทยในด้านต่าง ๆ ทั้งการกู้เงิน การใช้ประเทศไทยเป็นฐานในการขยายอำนาจสู่ดินแดนเพื่อนบ้านที่อาศัยเส้นทางรถไฟสายใต้ในการเคลื่อนกำลังพล เสี่ยงอาหาร และยุทธปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้า การขาดแคลนอาหาร ภาวะเงินเฟ้อ เครื่องอุปโภคบริโภคราคาสูง ทำให้ราษฎรในท้องถิ่นได้รับความเดือดร้อน รวมทั้งการใช้หญิงไทยเพื่อเป็น “หญิงหย่อนใจ” ให้กับทหารญี่ปุ่นด้วย เรื่องราวเหล่านี้ยังพอยืนยันได้จากผู้ร่วมเหตุการณ์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งมักอยู่ในความทรงจำที่ถ่ายทอดมาเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า ดังที่ผู้เขียนได้สืบค้นมา

ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตยอุทัยจึงเป็นหนังสือที่น่าสนใจ สามารถนำไปใช้อ้างอิงและสืบค้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาได้เป็นอย่างดีที่โดดเด่นนอกจากข้อมูลหลักฐานที่มากมายสมบูรณ์ทั้งภาพและแผนที่ประกอบแล้ว ยังมีข้อมูลเชิงตารางและสถิติที่ทำให้เข้าใจมากขึ้นมากที่ไม่ค่อยปรากฏในงานการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์นัก